

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 01658188 6

Széchenyi, István
Töredék gróf Széchenyi
István kiadatlan irataiból

DB

933

.3

S8A575

1860

TÖREDÉK

GRÓF

SZÉCHENYI ISTVÁN

KIADATLAN IRATAIBÓL.

KÖZREBOCSÁTJA

TÖRÖK JÁNOS,

A MAGYAR AKADEMIA TAGJA.

A fordítás jogát idegen nyelvekre a közrebocsátó magának tartja fenn.

PESTEN,

WERFER KÁROLY BETÜVEL.

1860.

DB
933
.3
S8A575
1860

ELŐSZÓ.

Dicsőült nagy hazánkfia, gróf Széchenyi István tetézni óhajtván irántam számos éven át tanusított, s kitűrő munkásságra, buzditó nemes indulatait, két év előtt három rendbeli kiadatlan kéziratával kegyeskedett megajándékozni, reám bizván azoknak közrebocsátását.

Egyik kézirat 1844-ből „Hunnia“ czim alatt a magyar nyelv küzdelmét és igényeit tárgyalta a latin nyelv ellenében, s kinyomatlan maradt, mert az 1844-dik országgyűlés a magyar nyelv dolgában kielégítő törvényeket alkotott.

Történeti érdeke, s halhatatlan szerzője azonban kíváнатossá tévék minden időben e munka megjelenését, s azt kiadás végett Heckenast Gusztávnak engedtem át. A kész könyvet azonban a sajtóhatóság lefoglalta.

A második kézirat „Budapesti por és sár“ czim alatt a nemzeti cultura s hazánk külcsinja tárgyában a leggyönyörűbb eszméket fejtegetve, üdvös és kor-

szerü utasításokat foglal magában. E munkát „Hun-
nia“ lefoglaltatása után az üdvözült tőlem vissza-
kérte, s ahoz új külön előszót irt döblingi elvo-
nultságában.

E kéziratnak hollétét a halhatatlan szerző gyá-
szos elhunytá után nem tudhatom.

A jelen „Töredék“ végre a harmadik ama
kéziratok közül, s abban a tisztelt olvasó emléke-
zete azon válságos időkre vezettetik vissza, midőn
a dicsőült az 1844-diki és 1847-diki országgyűlé-
sek között reform mozgalmaink kimenetele felett
aggódott.

Az üdvözültnek e kevés soraiban is az állam-
férfi bölcsessége, a vezér ildomossága, s példátlan
forró hazaszeretete tükrözi magát vissza, s e sorok
mindegyikében egyegy arany szabály van a magyar
faj számára fenntartva.

Addig is tehát, míg szeretett gyermekkori barátom
Tasner Antal, kinek mint legkedvesebb hivének
Széchenyi mindennemű iratait végrendeletileg
örökségül hagyá, — a dicsőült összes munkáinak
kiadását rendezné, — nem vonhattam meg
halhatatlan nemtőnk emlékét gyászoló
nemzetünktől azon gyönyörteljes élvezet-
tet, melyet ezen, habár ma már nagy részben tör-
téneti érdekű, „Töredék“ múlhatlanul nyújtani fog.

Pest, máj. 8. 1860.

Török János.

I.

Valamint gróf Dessewffy Aurél, X.Y.Z. könyvének 5-ik lapján felette helyesen állítja, hogy mielőtt azon politikai kört, mellyben mozognunk szabad, némi helyességgel meghatározhatnók, mindenek előtt szemben kell tartanunk: hol születtünk, hol vagyunk, mi ama politikai forma, melly alatt élünk; ugy tán nem egészen felesleges s felszínes kérdés az is, ha mindenek előtt azt tudakoljuk: ugyan mi magyarok mit akarunk, s politikai életünk s fáradalminknak mi a végcélja? Mire „a magyarnak lehető legmagasb boldogságra emelése“ tudom, a felette egyszerű felelet; s bár volna ezen czélnak — melly mindent kimerít — eléérése is olly egyszerű! Ámde azon felette kényes és bokros „miképen juthatni boldogsághoz“ — melly problema feloldásán, ha lehetne mondani, az egész természet szünetlen töri fejét, és csak felette ritka, és akkor is csak igen határozott sikerrel — a magyart sem illeti kevésbé, mint a világ akármely népét; sőt számos okoknál fogva, mellyekről tán később szólandunk, egy nép sincs, mellynek boldogsági felemelése göröngyösb és kerülőbb utakon volna egyedül eszközölhető, mint éppen a magyar.

Mi az emberi vagy inkább nemzeti boldogság? Erről száz ezer, tán több a fogalom. Szerintem általjánosan — mert itt is lehetnek kivételek, noha ezek mindig abnormis

állapotra mutatnak — szerintem: sok egyén s család boldogsági öszvege, t. i. nyelv és némileg vér által egybefüggő olly egyének és családoké, kik anyagi és lelki mivoltukhoz kötött szükségüket lehető legtökéletesebben kipótolhatják, s pedig nem képzeletileg, hanem valódiilag.

Már többször tevék említést e nézetemről, de ugylátzik, elhangzott, s azért ismét és ismét felhozni vagyok azt kénytelen, s pedig, mert azon tant, mely szerint az emberi boldogság valami ráviteles volna, a' legveszélyesb fallaciába bonyolítónak tartom, 's nehogy ekkép azon pont, mellyről fejtegetésimben kiindulni kívánok, ingó és homályos maradjon.

Az ember boldogsága sem nem ráviteles sem nemleges valami, vagy más szavakkal: sem pangásban nem maradható, vagy egyedül képzeletben festett lét, sem a' jobbnak nem ismeréséből eredő meglegedés, hanem — mint érintők — anyagi és lelki szükségének, 's most azt tesszük hozzá: mindig növekedő, 's maga maga előtt el nem titkolható szükségének lehető legtökéletesb kipótolhatása.

Egészséges és bő eledelt kíván az ember; 's nem negéd- vagy valami különczködésből, hanem mert ez anyagi mivoltához van kötve, 's nélküle olly egészséges, erős, hosszú életü 's ekkép olly boldog nem leend, mint mivoltánál fogva lehetne. Majd hűvesb majd melegebb ruha, mint nemkülönben hőség, hideg, szél és zápor elleni födözet szinte kívánatainak tárgyai; 's tán negédből, bizonyos szenvedelem után? Korántsem; hanem mert köntös és födözet nélkül szinte nem élhet, 's ha él, inkább csak baromilag mint emberileg teng. — Biztosság létének egy főfeltétele; és szinte nem makranczbul, hanem mert előrelátó tulajdonánál fogva, mellyet — bár akarta, bár nem, mit nem vizsgálók — magával hozott, személyének 's bármi csekély sajátjának biztosítása nélkül, mint mindig üzőben levő vadállat, inkább csak sínleni mint élni fog; 's így tovább.

Jőnek most legsürgetőbb szükségei után, 's bár akarja bár ne, társasági szelleméből eredő, 's ha nem éppen élet-, de mind azon mivoltához kötött szükségei, melyek számtalan árnyéklaton keresztül ugyan, de fővonásokban az emberiség legalacsonyabb néposztályai viszonyaiban is feltalálhatók, ugymint: házasság, családodosás ösztöne, övéi sorsáruli gond, sajátjának védelme, és ennek sikeresb eszközölhetése végett többekkeli kézfogás, sőt az erősb 's okosb parancsainak teljesítésére való hajlam 'sat. Vágyai azonban itt korántsem állapodnak még meg; mert helyezze csak mind az, mi a vad- vagy inkább gyermekember viszonyaiban előbb utóbb bizonyosan kifejlik, magát egyszer némi aránysúlyba, és szünjék csak a' mindennapi legsürgetőbb szükségek utáni gond némileg meg, 's lépcsőnként mindinkább fognak növekedni mind anyagi mind szellemi vágyai, melyek nem sokára szinte szükségeknek fognak mutatkozni, 's újabb 's újabb vágyakkal cseréltetni fel 'sat. Miszerint úgy látszik, mintha az ember a' megelégedés pontjához soha sem juthatna el. — 'S igaz, úgy van: e földön a' tökéletes megelégedés pontját az emberiség legalantibb fokozatától kezdve fel a' király székéig, egészen de egyetlen egy halandó sem éri el, 's annál kevesebbé minden vágyainak tökéletes kielégítését, 's mit ha tán elér, rögtön a' legszerencsétlenebbek sorába süllyed; mert valamint csak addig nem esik kétségbe a' halandó, míg remél, szintugy egyedül addig élvezi életét, míg bármi kis eszméinek 's vágyainak kivitelére 's elérésére ösztönt 's kedvet érez keblében. Nem irigylésre, de szánakozásra méltó is azért, ki már mindent elért; mert ez által megszűnt a' nagy teremtésnek dolgozó tagja lenni, 's őt a' nausea az életuntság előbb vagy utóbb bizonyosan megöli. 'S ugyanis: gyámolatlanabbul 's több szükségektől körülvéve helyzé az egek ura az embert e' földre, mint akármelly más lehelő teremtményt; ámde azon gyámságnak, melly alatt ezek kivétel nélkül állnak, pótlá-

sául értelmet, eddigelé is már csudálatosan kifejtett, napról napra mindinkább fejledező, 's határát korántsem érte, és ekkép szüntelen haladó értelmet adott néki, azon isteni szikrát, melly minden emberben él, 's csak kifejlését, csak felszabadítását várja, mikép még az anyagi kéjeknek is sokkal tágabb és illatosb körébe állíthassa önmagát az ember, mint e föld bármilly teremtménye lőn helyezve, 's annál inkább emelkedhessék a mindig táguló lélek gyönyöreinek sphaeráiba is, mellyekből nemcsak kitagadva nincs, de tán egyedül azokban lelheti unalom és tullakottság nélküli örömit. Nem állati pangásra, melly szerint ugy lakja barlangját a' medve, ugy rakja fészket a' haris, ugy csattogja dalát a' fülmile ma, mint ezredek előtt; nem illy lelketlen mozdulatlanságra van teremtve az ember, sem nem öröki álmra 's álmodásra, mellyből felébredés nincs, hanem egyedül azon haladási, azon soha nyugvásra nem lankadó előmeneteli szellemben, mellyet isten önte keblébe, lelheti földi üdvét.

Növekedő vágyainak mindinkább kielégíthetésében, testi és kivált lelki szomjának el-elolthatásában, a' nélkül hogy e' szomja egészen megszűnjék, találhatja ennél fogva a' halandó földi boldogságát egyedül fel. Ki semmi, emberhez illőbb után nem vágyik, nem szomjazik, 's csak azon okbul nem, mert róla ismerete nincs, nem lehet boldog, minthogy csak állatilag teng; de az sem boldog, ki vágyik, ki szomjazik, de kielégítlen, oltatlan mindig, mert akkor megint nem él olly lelki és anyagi kéjek közt, mint millyenekre mivoltánál fogva kifejthető; míg végre legboldogtalanabb, kinek semmire nincs vágya és szomja többé, mivel akkor leélte napjait. Illyes végnek azonban csak az van kitéve, ki egyedül anyagi részének vágyai és szomjai kielégítése után törekedék, mert a lelki örömök kifejthetése nem csak annyira nem határozott, mint az anyagé, de olly határtalan, mikép az életen keresztül ezernyi árnyéklataiban minden-

kább nő, 's mint több eset mutatja, még a koporsó küszöbén sem hagyja el azokat — azon keveseket — kik inkább a' szellemnek mint az anyagnak éltek honában. Mihezképest azon lépcsőzeten lelheti az ember földi boldogságának lehető legmagasb fokát, hol nemcsak felnyilvánulnak előtte az anyag és szellem kéjei, hanem azokra szert is tehet.

Az anyagi kéjek noha sokoldalúak, azért mégis csak bizonyos határig fejthetők ki. Jó eledel, csinos lak, kényelmes ágy, czélszerű köntös, kocsi, fürdő 'sat. mind olly tárgyak, mellyek többé kevesebbé az életnek kellemesítésére befolyanak mód nélkül ugyan, mit kár volna tagadni; de azért a' leggazdagabb sem éldelheti például az ízlés kéjcsiklandjait caeteris paribus sokkal nagyobb mértékben, mint akármely vagyonos, 's még kérdés, hosszabb idő leforgása közt Lucullus minden nyalánkságai felérnek-e csak az egyszerű burgonya-, írósvaj- és rozskenyérrel is? — Két házban nem lakhatik; valamint két ágyban sem alhatik egyszerre a' legdúsabb is, ha 24 kastélya és 240 ágya volna is bár; szintugy kelletinél több ruhát sem nyáron sem télen nem viselhet, hahogy fárasztó terhet hordani, vagy fuladni nem kíván; valamint kocsit, fürdőt 'sat. sem használhat más vagyonoshoz képest a' leggazdagabb is superlativus, de még csak comparativus gradusban sem, 's így tovább — Az anyagi kéjek nagyon határozottak, 's csak akkor tágul körük, ha a' mesterségek, szép művészet 's kivált a' tudományok bájaival egybekapcsolvák némileg. Mihezképest bizonyosan nagyobb élvezet olly márvány-palotában lakni, melly a' legszebb fanemű és szövetű bútorokkal 's függönyökkel ellátva, remek festvényeket, mesteri szobrokat, jól elrendezett könyvtárt 'sat. is foglal magában, mint olly lakban, mellyben mind ez és hasonló hiányzik. — De azért — jóllehet sokkal boldogabb, ki az olly annyira korlátolt testi kéjek kielégíthetése mellett még

a' művészet 's tudományok ezer árnyéklatu gyümölcseit is élvezheti, mint az, ki az élet legsürgetőbb szükségeinek kielégítő szűk mezejére van szorítva — azért még sem azt, ki csupán illyeseket bir 's csudál, illeti a' minden emberi kéjt felmuló azon teremtetési elragadtatás, melyet Raphael érze, midőn képeinek életet adott, melly Phidiast Olympusba emelé, mikor Jupiter ideálja tünt előtte fel, melly Newtont a' halhatatlanság íhletével tölté el, midőn a nagy egyetem titkait varázslá a' sötétségből ki, 's melly teremtetési elragadtatást többé kevesebbé minden alkotó, cselekvő ember érez, habár csak egy fát ültete is, a' nagy egésznek dicsőbb kifejtésére, és annál inkább érzi, minél magasztosb körbe emelkedik.

A' teremtető lélek határtalan küzdései és a' lélektelen anyagon nyert 's nyerendő szünet nélküli diadalai közt él ennekokáért az ember boldogsági körében egyedül, ha a' pusztá sejtelen után hajtott, és csupán csak a' vak véletlentől függő állatok sorában állatilag pangani nem akar.

Minél nagyobb sikerrel küzd ehhezképest ember anyagi és kivált lelki kéjek kifejtése körül, minél nagyobb haladásban van, annál boldogabb; 's minél több jár el ebben jó sikerrel, annál boldogabb az egyes polgárok öszvege is, a' nemzet. És ha ez igaz, hogy t. i. a' munka és szorgalom — mi csak szavakkal más, de magában nem egyéb, mint az ember szünetleni küzdelme az anyaggal — alkotják egyesnek mint nemzetnek egyedüli biztos és tartós boldogsági alapját, és ekkép egyedül szünetleni előmenetben lelheti az ember megelégedését némileg; akkor kérdem: ugyan milly színben mutatkozik azoknak felfogása, kik át nem birják látni, sőt e' helyett természetelleni irányt vélnek abban szemlélni, ha ki például már jóllakott 's rendszerint jóllakik, azért még sincs megelégedve még, hanem megint valami egyébre vágyik, és ha ezt is elérte, szinte nincs megelégedve, de ismét valami más után eseng, 's így to-

vább; 's hát milly színben áll a' higgadt keblű előtt még azok elbizottsága, kik bizonyos kört tűznek ki, bizonyos nec plus ultra-t, mellyen a' köz álladalom bizonyos osztályának tul emelkedni nem volna szabad. "Azelőtt meg volt elégedve a' Magyarhon legalantibb fokuja is; miért ne lenne most is megelégedve, most miután engedmény követ engedményt" így szólnak, 's nem látják át, hogy azért volt megelégedve ezelőtt — de azért boldog volt-e, az más kérdés — mert félig meddigi álmai közt akkoron semmi jobbat nem ismert; most pedig azért elégedetlen sőt kielégíthetlen, mert felébrede, 's ekkép mindenbeni hátramaradását 's minden körüli saját megrövidítését azon arányban tapasztalja mindinkább, a' millyenben ismeretei tágulnak, és ehhezképest vágyai és szükségei is ellentállhatlanul napról napra nőnek.

"Hiszen éppen azért nem kellett volna a' szegény sorsúval az élet mind azon javait megismertetni, mellyeket magának meg nem szerezhethet" így okoskodnak erre; és igaz, én is azt hiszem: „ne ismertesd meg“ vele az élet javait, ha azokat nem szerezhethi meg magának; mert noha nem normalis állapot, még a' képzeleti birtok is jobb mint a' semmi birtok, valamint a' lelki vagy testi fájdalomhoz képest az alvás is szerencse. De azért éppen úgy, mint az alvást boldogságnak, mellynél valami magasbra nem volna teremtvé az ember, nem nevezhetni: szintugy nem boldog az, vagy boldogsága igen korlátozott, 's mi több, csak hajszálon függ, ki testi- és lelkileg szűk szigetre szorítva, tudatlanságánál fogva nélkülözi, 's tán mosolygva sőt tobzódva nélkülözi az élet mind azon számtalan javait, mellyek éldeleti körébe van állítva az ember. — Felette nagy bűnösök is azért mind azok, kik indiscret negédtül hajtva, őt álmainak bájkertjéből a' valóság rideg parlagára egyszerre 's előbb lökik ki, mintsem ezen módja volna elvesztett képvirágit valódi gyümölcscsel váltani fel, azaz: ha min-

denképen, ugyszólván mesterségesen ébresztenek benne előmeneteli felemelkedési vágyat — melly benne maga magától is mind egyre nő, és a' legkisebbtől is meggyul — mielőtt bilincsei ketté volnának törve. És még nagyobb bünösök, ha a' helyett, hogy mikor bilincsei már már tagulvák sőt kettétörvék, saját tenyerére, saját velejére utasítják őt leginkább, 's mert haladunk és nem pangunk, kitűrésre intenék, szorgalomra tanítnák 's méltányatra oktatnák őt; e helyett mások vagyonát teszik gyűlöletessé, hozzák kérdésbe, és e' szerint benne számtalan spurius appetitusok mellett inkább csak kész vagyonrai szomjat, mint munka utáni vágyat gerjesztenek, és ha illyest nem művelnek, néha néha véletlenül par inadvertance — mi megbocsátható lenne — de olly állhatatos szorgalommal cselekszik azt, mikép ha fenhéjazó szárnyuk a' helyesült magyar közvélemény által meg nem szegetik, még mielőtt késő volna, lehetetlen, hogy tökéletes lepergésre ne korbácsolják, vagy a' viszonyhatás soha ki nem játszható törvénye szerint csontmeredtségre ne fagyaszszák a' hazát; miszerint — közbevetőleg legyen mondva — nincs is kárhozatosb bűn, mint hiu öntulbecsülésben másokat vezetni akarni ahhoz való tulajdon nélkül.

Nem kevesebbé bünösök, vagy legalább szánakozásra méltók viszont azok is, kik megcsontosult előítéleteik vagy felszínesb felfogásuk szerint bizonyos meghatározott kört vélnek minden ember számára kitűzve lenni, vagy mi több: kitűzhetni, melly közt, mint rendes mozgásban levő erőműben minden karikának; úgy minden egyénnek forognia kellene, 's mellyből ha kitér, ha felemelkedik, az ő tisztük lenne őt ismét beléidézni és visszarántani; holott éppen ezen öröki visszaidézési, visszarántási, ezen az ember előmeneti mivoltát tagadó, vagy legalább eléggé nem méltató erőlködés fő oka azon számtalan tulságoknak, mellyekben nem egy, hiába vágyó 's tulszomjaztatott eszének daczára

olly nyavalyás étvágygyal és olly mohón esik, mint hoszu szalma-ét után az esztelen ló is megzabál, az ökör is a lóher áldozatja leszen.

A régi iskolának, melly szerint a megtagadás, a' minél kevesebb kéjeknek mezeje volna emberre nézve a' legboldogitóbb, nem egy hőse kívánná az emberi társaság leg-alább egy osztályát — a' magáét tán kivéve — régi nád-viskó közti álmaiba viasztülyeszteni; mert fél, hahogy mind jobban jobban felébred az, sok tétova nélkül ugy esik sajátjának, mint a rögtön felocsúdott is, kívált ha nem legbiztosb körülmények- sőt veszélyben hiszi ez magát, czélszerű meggondolás és józan tett helyett alkalmasint nem saját de más erejére támaszkodik, 's mint a' vizbefuló még a' megmentésére sietőt is görcsös kapkodásinál fogva magával együtt a' mélységbe sodorja, főkép ha — à la et Co. — egy napot, egy alkalmat sem mulasztva, ezer változatok közt szünetlen azon themát hirdetik füleibe, hogy a' gazdagok, a' nagyok állják szerencséje utját, 's ekkép az általok elkobzott emberméltósági jogait visszakövetelnie nemcsak nem tilos, sőt hazafiui kötelesség.

Illy szerencsétlen minden tapintat nélküli themáknak, mellyek tárogatóul, mikor véres megvívásra készülünk, fellebbe hasznosak lehetnek ugyan, de annál hasztalanabbak sőt károsbak a' discussio stadiumán, mindig ellenkező, azaz hátraleptető, sőt annál visszalökőbb hatása volt, minél sebesb vágatásra fuvattak; miszerint — közbevetőleg legyen mondva — nem is lehet csudálni és egészen rossz néven venni, ha némi, elszigetelt létéből már már kibontakozó hazai borz nem egy indiscret előcsahostul majdnem nyakon ragadva, ismét ugy annyira összevonja magát, mihezképest a' tövisekkel kifelé, valódi noli me tangere-ként, minden iránt annyira bezárkozott és tövises, hogy valóban nem könnyü lesz olly kulcsot kigondolni valamikép megint, mellyel őt magába vont létéből — 's hány illyes van

Magyarországban, tán a' többség — az egy kissé szabadabb kitérésre ringatni és édesgetni lehetne.

Bár mennyire szeretnék a pangás vagy hátramenet emberei a' régi 'jó időket' azonban visszaidézni, és bármily felette boldogok voltak volna is ezen drága áldott jó idők, ez többé lehetetlen, mert felébredt az emberiség, 's őt, habár felébredése legnagyobb szerencsétlenség volna is, láthatlan hatalmak hozzájárulása, vagy földgömbünk sarkaibul kifordulása nélkül többé semmi nem fogja álomba sülyeszthetni ezentul. Ez, azt hiszem, kérdésbe nem vehető megczáfolhatlan tény. Ámde szerencsétlenség-e az, hogy embernek nincs hatalmában többé vak buzgalomtul hajtvá, embertársa fölött a' fölébredésnek, a' maga megismerésnek szövétnekét ismét eloltani? Én nem hiszem, sőt lehető legnagyobb szerencsének tartom, mert minél jobban fölébred és tisztábban lát az ember, annál inkább fogja elkülönözhetni jó vágyait a' ferdéktől, 's megkedvelni nemesb szomjának tárgyait, és ekkép annál inkább kilábolni azon alacson helyzetből, mellyben durva népek sovárognak ezernyi nélkülözéseik 's a' szenvedélyek nem éppen legtisztább zsibbadékai közt, midőn bizonyos — ha az emberiség évraszai nem csálnak — hogy minden természet elleni visszatartóztatás, mint nemkülönben minden időelőtti tulhajtás egyiránt megzavarja benne azon józan logikát, mellynél fogva a' lelkileg ép, és ekkép rendszerint jó ítéletű vajmi helyes tapintattal fogja keblében érzeni, hogy például akkor, mikor legsürgetőbb szükségei, mint eledel, ruházat, lak'sat. sincsenek csak félig meddig is tökéletesen és tartós biztonsággal maga és övéi számára még kielégítve, akkor ezek körül kötelessége előlegesen összeponosítani minden erejét, minden szorgalmát; midőn viszont a' lelkileg nyavalygó, és a' túltömött fő nem ritkán szenved emészthetlenségben, és ekkép rendszerint gyenge ítéletű, de ennek rovására annál burjánzóbb képzeletű, efféle józan tapintattal nem bír,

's ezért a' helyett, hogy ereit az élet legsürgetőbb szükségének kielégítésére pontosítná össze, mindennek előtt felhőkben kalandoz, 's magasztos álmai közt magárul 's övéiről nem ritkán felejtkezvén nagylelküleg, philanthropiai lelkesedéssel egyéb statusbölcseési kalandok mellett az éhezőknek, fázóknak polgári jogokrul 's polgári magasb ére nyekről szaval, és vajmi nagyon báméskodik, vajmi nagy lamentot intonál, o fájdalom, és lélekárulást, lélekeladást mormol és dörög, hahogy a szegény éhezők és fázók az emberi természet mivoltához képest, mint például magyarhoni — 's hony soit qui mal y pense — restauratioknál közdivatu, inkább a forintocskákhoz, 's a' több forintocskákhoz nyulnak, mintsem igen bánnák 's aggódnának a' körül, az ő ítéletük szerint egyik tizenkilencz, a' másik egy hiján husz Péter vagy Pál lesz-e valami; miszerint — közbevetve mondva — valósággal nincs is itt lélek-, de csak votumeladásról szó, és azon a' mostani nagy pathos szerinti hazagyilkoló, ki úgy szólván egyedüli sajátját a' magyar constitutionalis bárkában megmentett egyedüli portékáját, szabad votumát bár lehető legdrágábban adta volna is 's adná rendszeresen mindig el, valóban olly tisztán áll az isten előtt, feltéve ha semmi egyéb nem fekszik lelkén, sed hic Rhodus etc. hogy valóban nincs mi nagyot aggódnia a' végső nagy birónak ítélete miatt, 's ő e' tekintetben nem egy „hazaboldogítónak“ még vajmi nagy irigységi tárgya is lehet.

Az emberben létező előmeneti szellemet ehhezképest egyedül anyagi erő által kettétörhető bilincsekbe verni, vagy azt az emberi szükségek logikai lépcsőzetin túl korbácsolni egyenlőn bűn és azért egyiránt tilos. Ne legyen ez okbul még a' legalantabb állónak is boldogsági köre határok közé szorítva, hanem fejtse ki magát, 's emelkedjék testi- és lelkileg mindenki, milly magasságra csak bírja. Ámde mikép fog ez logikai rendben történhetni, nehogy

időelőttiék után sovároogjon a' község, mielőtt az időszerintiek el volnának érve, 's mindenek előtt nehogy egyik a' másiknak állja utját, egyik a' másiknak rovására emelkedjék? E' tengely körül forog a' kérdés.

Legtöbb ember — minthogy legtöbb ember à la fido savant, nem igen szereti fárasztani eszét, vagy mert eszének ekéje félhüvelknél nem bir mélyebben hatni a' politika mindenütt és kivált Magyarországbán felette száraz göröngyeibe — a' legközelebbi okokban szereti találni a' következmények magvát. L-nek nincs, ezt látja; ámde miért nincs? 'S Eurika, már kitalálta: L-nek azért nincs, mert A-nak van! Mi hát a' teendő? A-tul el kell venni és L-nek adni, 's feloldva a' bűn, azon babona, melly feloldásán annyi unalmas iskolai pedant (!) életén keresztül dolgozik, 's pedig tán akkor sem kimerítő sikerrel.

'S most tegyük kezünket keblünkre, 's tagadjuk, ha merjük: némi újabb apostolainknak szinte egész mestersége nem áll-e egyedül efféle bűv, vagy inkább illyféle bűvös feloldásokban: egytől elvenni 's másiknak adni! Bizony csak ennyiből, mert ugyan nem ez-e themája azon ezer variatioknak, mellyek által bizonyos kutfőkből majd piano majd forte mindig csak a' vagyonosb, 's mert a' magnás rendszerint a' vagyonosb, jobbadán mindig csak a' 'magnás' dögönyöztetik, tagadhatni-e ezt, 's ugyan ki van-e merítve ez által a' dolog?

Azonban tegyük fel, ha némi újabb honi reformatórink gyönyörű lelkesedése fogékony kebelre találna, 's mézes szavaik varázsa olly engedményekre olvasztaná A-nak kedélyét, vagy — mert kegyelem nem kell, hanem egyedül jog által kitüzött kötelesség-teljesítés — dörgéseik 's menyköveik annyira megijesztenék A. urat, hogy ő minden halasztás és kedvetlen szeszély nélkül hova hamarább L-lel mindenét megosztaná, ugyan volna-e segítve L-en kérdem, kivált hosszabb időre, a' legközelebbi 24 órán tul? Ugy

látszik, nem: hahogy igaz, hogy az ember telhetetlen, azaz: egyedül az előmenet körében lehet boldog; 's ha igaz, hogy nem a' kész, de egyedül azon kincsnek éldelete boldogíthatja őt tullakottság nélkül, mellyet tenyere- és velejével teremtet élé?

Nem ajándék, vagy embertársa megfosztása teszi az embert boldoggá, hanem egyedül azon szabad kör, mellyben testi és lelki bilincs nélkül szabadon munkálhat anyagi és szellemi vágyainak kifejtésén.

Az emberi nem, mióta nemzedékrül nemzedékre mehet át az anyagon nyert diadalnak napról napra növekedő sora, és alig mehet veszendőbe egy kikutatott igazság is, nemcsak alvásba visszaesni többé nem fog, de az eszmék szabadabb surlódásánál fogva mindinkább 's inkább ki fog belőle törni a' szellemi szikra.

Mikép az embert ismét elaltatni, és őt az ezeregy éji szép de levegői mesékkel ezentúl is eltartani akarni nem is több, mint szomorvíg erőlködés; valamint eszét határok közé szorítani, vagy azt még le is bilincselni ügyekezni sem egyéb sysiphusi sikerletnél. Nem is lehet elhezképest mást tenni, mint őt minél előbb olly boldogulhatási mezzőre állítani, hol örökké másokra támaszkodás, vagy éppen másoknak meg nem szűnő megrövidítése nélkül szabadon gyakorolhassa erejét, 's hol a' szorgalmas, állhatatos, munkáló, eszes éppen úgy megnyerhesse jutalmát, mint az iparkodó tanuló is eminentiára emelkedik; mint viszont valamint a' tanulni nem akaró negligens a' számárpadra kerül, úgy a' tunya, a' korhely is elérje megérdemlett díját, t. i. a' száraz szalma- és kórórágást, 's nem megfordítva vagy inkább felfordítva, mint némi jószívü pietisták most 's örökén tervezik, kik megnemszünőleg a' dologtalanságnak, restségnek és ezzel szorosan egybekötött elégedetlenségnek emelnek oltárt, miszerint a' társaság jobbainak, kik tenyerük és velejük után jutottak és jutnak vagyonhoz, kellene

a' restek sepredékét dead weight-ként hátukon hordani szünetlen.

Nem bilincsek rakása, mellyek tán még gyuladást is okozhatnának, sem nem ajándékok mindegyrei kitárása — mert ugyan ki birná a' mindig több 's több után sovárgó és ekkép telhetetlen embert mindig ajándékokkal tartani — van ennél fogva napi renden, de olly körnek minélelőbbi megnyitása, mellyben mindenki szabadon gyakorolhassa — feltéve más sajátjának megsértése nélkül — istentül nyert anyagi és lelki tehetségeit, 's ám ott oltsa 's oltogassa nevedő vágyainak szomját tenyere és velejének szinte nevedő keresete által. Ez van napi renden mindenütt, de kivált és még sokkal sürgetőbben Magyarországbán, hol ezen kör még mindig jóval szorosb, mint annak minden ellenséges surlodások elmellőzése végett lennie kellene, és mint az némi egyéb civilisált nemzeteknél legjobb sikerrel megnyílt már.

E' tekintetben azonban — 's ne legyünk igazságtalanok — mióta nemzeti reformatiojának indult a' magyar, más nemzetek gyermekkori kapkodásaihoz képest valóban meglehetősen járt el. Eleinte ugyan némiekből nagyon is elhibázta a' józan utat, és mindig atyáskodni akaró régi hajlaminál, vagy inkább illy tárgyak körül eléggé ki nem fejlett, sőt felette homályos eszméinél fogva, e' kör megnyitása helyett — mitül ugy rettegett, mintha a' megtestesült kisértőt kell vala kieresztenie katroczából — érezvén, mikép csakugyan szükség már tennie valamit, mintegy kínjában legelsőben is csak tojást, csirkét, kappant, és effélét vitt ugyan a' haza, de nem ám sem az igazság sem a' józan politikának oltárára, mert a' megajándékozottak de egy perczel sem kelnek előbb, sem feküsznek le később, sem nem dolgoznak egy csepp verítékkal is többet ez engedmények után, mint azelőtt 'sat.; még a' sajátjának ezen megtámadása több birtokost sajnosan érinté, és ekkép

midőn pangásban maradt az ország kiállító tehetsége és a' haza kincse is megmaradt in statu quo, minthogy egy rész éppen csak annyit nyert, a' mennyit a' másik veszített, nemcsak legkisebb haszna sem volt a' hazára nézve ezen — mindegy, akárhogy akarjuk venni — ajándéknak vagy rablásnak, de viszont annál, több rosznak lőn nemzője; mert e' politikai hiba által vettetett a' kész vagyionrai étvágy magva újabb időkben legelőszér el, 's akkor is némi tulbuzgók, elhisszük: tiszta lelkű, de még erősebben hisszük: zavart felfogásu machinatioja által, kik a' helyett, hogy a' köz hazai kincs kifejtése 's nagyobbítása végett birnának kigondolni valamit, miszerint L-nek is több lenne és A-nak is, minden mély tudományuk abban látszik központosulni, mikép egynek tegyék azt — ha NB. belé teszik — zsebébe, mit másnak — a magokéit természetesen vagy ide nem értve, vagy mással váltig kipótolva — zsebéből kivettek; akkor is illyféle statusbölcsseknek köszönhetjük ezen nagyobb következésű, mint első pillanatban mutatkozik, fallaciának életbe léptét, és annak a' ténynek, hogy azok, kiken forgott a' dolog, sem elég energiával nem birtak illy impositiokat visszalökni, sem elég messzeható felfogással átlátni: mikép illyféle nyomorult, akarom is nem is' pillanati segédmodok helyett, mik által inkább csak ingereltetik, mint megnyugtatnék a' hazai test, valóban az lett volna már a' teendők legsürgetőbbike, Magyarország minden lakosit hova hamarább a' szabad polgáriság körébe állítani, minek eszközlése de senkinek legkisebb kárával sem jár, midőn viszont mindenkinek hasznos, és ekkép valamint a' legzsugoribb szemében is elfogadható, ugy gerjeszt háladatot a' legalacsonyabb szívében is.

Mind a' két részt illeti tehát, a' tulhajtót nemkülönben, mint az egyedül palástoló szerekkal orvosolni akarót, e' politikai bűnnek elkövetése.

Olly hosszas álmaink után, létünkért, nemzetiségünkért

víva, ezernyi szükségünk 's nem kevesb bonyodalmink közt azonban csudálatos, mennyire hoztuk helyre e' hibát lassanként, 's mennyire bicczentünk mindinkább azon vágásba, mellyben tovább indulva, mind tágabb körökbe jutna, vagy — fájdalom, tán jobban mondva — jutott volna Magyarország minden lakosa, ha t. i. e' jó vágásbul őt ismét ki nem dönték vala.

Foliantokat kellene írni, és százezer részletekbe bocsátkozni mind azon küzdelmek kitárására, mellyeknél fogva aggasztó bonyodalmink között kissé kissé mind közelebb jutánk annak megismeréséhez, hogy nem engedmények, de egyedül politikai jogok tágítása emelhetné ki a' magyart hátramaradt voltából. De azt hiszem, elég néhány törvényt említenem — a' millyenek: az 1836-iki IV-ik törvényczikk (A' jobbágyok költözése eseteiben tartandó módrul 's rendül, 's ugyanazon költözés következményeirül); XIII-ik törvényczikk (A' nem nemeseknek engedendő porlekedési tehetségrül); XVII-ik törvényczikk (A' nem nemesek büntető pereiben hozott ítélelek följobbvitelérül és végrehajtásáru); az 1840-iki VII-ik törvényczikk 9-ik szakasza (A' jobbágyi tartozások örök megváltásáru) — annak megczáfolhatlan bóbizonyítására, hogy ezen igazságnak nemcsak mindinkább megismeréséhez közelíte a' magyar, de módot is talált azt lépcsőnként és szelek 's dagályok ellen mindinkább életbe is hozni.

Egyedül előkészületei csak propyleái valának azonban mind ezek egy dicsőbb szabásokkal kifejtendő polgári létnek, 's reményteli csüggött soknak szeme azon hajnalfakadásnak elébe, mikor az előitéleti bilincsek mindinkább megtagítása által kétszeres, nem, de százszoros iparra fogna ébredvezhetni a' hon, és ez által, midőn naprul napra emelkednék — 's valóban ezenkívül semmi módon nem emelkedhetik a' köz erő, köz méltóság, köz dicsőség — azon aggasztó mindennapi jelenetnek is eleje volna véve, melly-

hez képest, mert nem azon arányban nevedik a polgárok kiállító tehetsége, 's pedig egyedül szabad munkakör hiánya miatt, a' millyenben nevednek vágyaik, ezeknek pedig nem mindenki parancsolhat, nem egy, ki jobb sorsra volna érdemes, sülyed szegénységbe, és függetlenséget veszve, vétekből bűnbe sodortatván, elvégre utálatot gerjesztő kótyavetyei portékává fajul; 's mert nem egy, de számtalan jár így, naprul napra, órárul órára alább 's alább száll a' nemzeti

tiszta erkölcs, melly ha megvész:
Róma ledül s rabigába görbed.

'S drága rokonok, hazánk hű fiai, nincs-e ez így? És ha csak tíz, husz évre pillantunk vissza, tagadhatjuk-e, milly progressioi idomban nevedtek vágyaink, és ezek már szükségekké válva, mennyi más vágyak által vannak felcserélve ismét, 's cseréltetnek ki naponta másokkal! — Ámde magában ez nem aggasztó, nem abnormis jelenet, hanem egyenesen az emberben fekvő progressioi szellem működése, melly csak akkor válik átokká, ha köre nincs, mikép börtönben a' kő is boldogabb az élő lénynél; de a legnagyobb, legtartósbb emberi szerencsének alapjává dicsőül tüstént, mikor szabad körben gyakorolhatja erejét az emberben létező isteni szikra, hol, mint látjuk és tapasztaljuk — mert ránk barbár népekre is árad haszna — csudákat is művel.

Minthogy a' munka, 's csak a' munka, de egyedül a' szabad mozgásu, maga magát jutalmazó és észszel irányzott munka emel népet nemzetté, és borítja el bájillatu virágokkal még Hollandia a' tengertől kiküzdött széksó tavait is, hol Magyarországbán egy fűszál sem nő 'sat. — mindek előtt nyitassék tehát, 's nemcsak a' szív, emberszeretet, erkölcsiség, ész, hideg számolás, nem, de még a' botor félénkségnek, sőt a' legszívtelenebb egoismus 's haszonlességnek nevében is hazánk minden lakósira nézve a' lehető legtagásb munkássági kör.

II.

Illy körnek megnyíthatása, de csak tágíthatása is azonban, mellyben Magyarország minden lakosa teljes vagy legalább nagyobb szabadsággal mozoghatna, mint az eddigiben, minden jelenetek szerint ez uttal el van hibázva. Aggasztólag mutatkoznak a' viszonyhatás jelei mindünnen, és olly meredtségre látszanak inkább 's inkább fajulni, mikép valóban csuda lesz, ha most meg nem gyilkolja magát a' magyar, vagy ha a' körülírás, melly egyébiránt éppen annyit tesz, kedvesebben esik: valódi csuda lesz, ha most a' magyar egy kissé előbbi vagy későbbi, de minden esetre elkerülhetlen bukásának meg nem veti alapját.

Sok, tán legtöbb ezt nem látja át, és kérdi: de ugyan mi által vetné meg bukásának alapját; hol volna az a' nagy veszély; mitül kellene félni, mert ugyan mi rossz történhetnék? Így pedig azért kérdez, mert megszokván honi körülményeinket, egyedül a' vármegyék, vagy legfeljebb Magyarország szűk köréből ítélgetni mindig, még nem emelkedett azon felfogásra: átlátni, hogy most, miután minden népnek, melly mások által elsodortatni nem akar, a' védelmi körből okvetlen ki kell lépnie a' cselekvés mezejére, a' magyarra nézve is némiek elmulasztása éppen olly veszélyes, sőt veszélyesb lehet, mint bármilyen rosszának elkövetése. — Roszat alkalmasint nem fogunk elkövetni, ettől nem kell félni,

nem itt lappang a' veszély, mert hiszen már eddigelé is — 's bár csalódnám! — csontmerevedtségre korbácsolták a' magyar közönség törvényhozó nagyobb részét némi szerencsétlen tulbuzgók, mi által megmenték a' hont ugyan minden rögtöni újításnak mérgétül — meg kell vallani — minthogy mozdulatlanságra csigázták azt; ámde azért viszont még biztosabban megásták a' haza sirját, mert indiscret szavaik, és mi több, indiscret tetteiknél fogva felborzada a' nemzeti test, és majd nem veszi fel azon táplálékot, melly életére annyira de olly sürgetőleg szükséges, hogy nélküle többé nem létezhet; mihez képest valamint az ember is veszélyesb állapotban van, ha nem tápláltatik, mint ha mérget venne magába, mert ennek kivetésére lelendhet magában erőt még, midőn a' szükséges táplálék nélkül okvetlen meghal: ugy lesz honunk is nem sokára kérdésesb állapotban, ha azt, mi nemzeti életére ezentul elmulhatlan, hova hamarább testébe nem veszi, mint ha bármi veszélyes theoriákban kalandoznék is. A' hihető elmulasztásokban, és az olly alkalmas időnek, mellynek nagy része ugy is minden nagyobb eredmény nélkül már lepergett, nem használásában, és tán örökre elszalasztásában központosul tehát nemzeti veszélyünk mostanság; 's ugyanis, mert ha némieket minélelőbb nem hozunk életbe, szegény és ekkép gyenge marad az ország, gyengeség pedig — és istenért ne felejtsük ezt — minden körülményekben súlyos állapot, ámde a' mieink közt valóban nem kevesb mint végvonaglat.

Tarquinius zsarnoksága alapítá a' romai közállodalmat, az angol monopoliuma szabadítá fel a' szövetséges Amerikát, József császár német iránya születteté újjá a' magyart, és alkalmasint szintígy döntendik tulságaik által némi újabb kori reformatorok a' szegény Magyarhont is a' régi feudum zsibbadékiba vissza. Mindig a' régi ugyanazon egy eredmény, hogy t. i. a' józan tapintat nélküli hatás okvetlen ellenhatást szül, és ekkép az illy iránytű után vitorlázókat,

azokkal együtt természetesen, kik illy hajósokra bizzák magokat, korántsem azon kikötőbe viszi, melybe jutni sovárognak és vélnek, de éppen ellenkezőleg a' pangás azon zátonyira sodorja, mellyektől leginkább rettegének, 's melyeket messze kerülni hittek. — Százezer illy példa előttünk, és nem használ, de egymásután bele a' kelepczébe, mint vak légy a' gyertyába! Valóban nem tudja az ember, ne vessen-e, boszankodjék-e.

A' legzsugoribb is elkezdé már látni, mert a' hidegvérü számolás és egybehasonlítás elvégre mindent meggyőz, hogy mostani systemánk szerint Magyarország ahhoz képest, mi olly könnyen válhatnék belőle, és más sokkal mostohább fekvésű országokhoz hasonlítva, bizony nem igen egyéb, mint koldus ország, hol tulajdonkép se Pálnak se Péternek sokja, vagy legalább annyija nincs, mint a' mennyije lehetne és a' mennyijének lenni kellene. — Miután pedig, ha nem is éppen zsugori a' magyar általjában, saját hasznát még is mindinkább kezdi érteni; vagy ha a' gyakorlatban levő megnevezéssel akarunk élni: miután hazánkban is mint többé kevesebbé mindenütt e' világon, a' nagyobb rész énesekből áll, és ekkép ezekkel kell megnyerni a' csatát, vagy máskép sehogy sem lehet, valóban csudákat kezdett művelni a' saját haszonnak jobb megismerése. — Igazi öröm volt látni, mennyire megnyájasult némi azelőtt mindig dörögő, 's azelőtt a' legkisebb ujítás előtt is száját mindig rutul félrevonó, mintha nem volna más gyógyszer a' világon a' bécsi italkánál, 's öröm vala látni, mennyire buzgólkodott nem egy megtért, szerény kis lobogója körül egyesíteni minél többet, ama lobogó körül, mellyen liberalitas vala hímezve ugyan, mellyet azonban a' köz haszonnak és abbul eredő saját haszonnak megismerése emelt, azon felvilágosult megismerés, melly tisztán állítja előnkbe: hogy valamint a' legfőbb értelem egyszersmind a' legfőbb erény is, és a'

legnagyobb becsületesség a' legügyesb cselekvés, szintugy a' lehető legtágasb emberi méltánylat is leghasznosb.

A' magyar közönség kételkedni kezdett, mi felette jó-tékony symptoma volt, mert egyedül ezen uton javulhat, kétségbe kezdé venni esztét, erejét, gazdagságát, boldogságát, 's nem ám mint régibb 's még legközelebbi időkben is mindig másét, hanem bravo bravissimo elvégre saját magáét, ugy hogy a' legnormalisabb forrongásba kezdett jöni a' község, Pál felette üdvös fordulásához mindinkább közélíte, míg lassanként a' feudalis-szagu tit. 9-us partis 1-ae, és a' rozsdás „extra Hungariam non est vita“ törökös és katonabéles áltatásai ugy annyira elpárologtak, és ezek helyett olly józan felfogások kezdetek jöni divatba, mikép szinte el lehete már Napoleon dicsőségtől ittas hadaival kiáltani: „la victoire, la victoire“ és bevégezni a' jobb számolás diadalát, azaz: okkal móddal emberhez illőbb és ekkép az isteneknek is kedvesebb építményt állítani a' magyar régi feudalis romok helyébe. De nem. Mert ezen vajmi jó vágásban levő kifejtést a' magyar, vagy jobban mondva, némi tulbuzgók — mert hiszen a' magyar még semmi nevezetesbet el nem hibázott — a' tulbuzgók nem bírták bevárni, hanem valamint némi magyarkák a' régi kivétel nélküli csizma, mezítlen 's nem legtisztább tenyér, és fésüvel nem igen bolygatott hajuk helyibe már már egészen czipelősek lettek, és Jaquemar-kesztyűiket többé le sem vonva, saját hosszú czifra körmeik közé alig vesznek már valamit, de annál több időt töltenek a' fodrász körmei között a' haza dicsőségére, valamint ezen torzalakok sülyedtek egy mélységből a' másik laposságba, szintugy vágattak némi tulbuzgók a' liberalismus utjainak és nem ritkán egészen félrevezető ösvényeinek márul holnapra olly indiscret negéddel és ugy annyira minden czél és mérték nélkül, mikép a' haladás embereit compromittálva, és a' viszonyhatás törvénye szerint bizonyosan akaratuk ellen a' jobb számo-

lásnak már már engedni hajlandókra tulhevekből fagyos vizet öntve, olly csökönnyös mozdulatlanságra ütötték verték a' nagyobb részt, mihezképest ha nem is tevék az előmenetelt, az olly szükséges előmenetelt éppen lehetetlenné — mi a' legnagyobb kérdés, és mellyre én saját nézetem szerint azt mondom, lehetetlenné tették — legalább ugy annyira nehezíték és egybebonyolíták azt, mikép — mint érintém — csuda lesz, ha most elmulasztásainál fogva elkerülhetlen és hova hamarábbi enyészetének alapját meg nem veti a' magyar.

A' sajátnak megtámadása által nemcsak étvágyat kapott kész vagyona az alantibb osztály, de profétáitul izgatva 's rátanítva, hogy mind az, mit érette tettek, nem volt ajándék, hanem egyedül bitorlott sajátjának visszaadása, 's hogy ő nem szorul engedményre, de jogokat követelhet, azon eszmére is hevült, miszerint minden birtokot, minden vagyont bitorloltanak, sőt egyenesen tőle elraboltnak kezd tekinteni már, 's okvetlen mindinkább illyesnek tekintend, minél többet mentik restségét, sőt dicsérik erényeit, 's minél többet gyalázzák viszont a' vagyonosokat, 's minél többszer állítják őket a' szívtelen gazdák pelengérére. — A' vagyonosok elleni, minden tehetetlenben már természetileg is lapangó irigység és bizodalmatlanság mellett, a' legmélyebb gyűlölet magva is öntetett mesterségesen és különös lelkesedéssel szívébe, mi azonban nem volt nagy mesterség, 's bár haszna volna nagyobb, de annál bizonyosb 's keserűbb gyümölcsöket fog hozni egykor; mert valljon a' tehetetlen, kivált a' tudatlan, a' rest, az iszákos, ki másra tolni baját olly hajlandó, miért ne gyűlölné szíve legmélyebb rejtekéből azt, kit felfogásában színlett barátja és jótévője utálatos rablóként festeni meg nem szünik, ki vagy külföldre viszi a' haza zsírját, hogy ott állatilag dőzsöljön, vagy baromi saturnaliákban az ő rovására leigya magát 'sat. Hozza emlékezetébe nyájas olvasó a' et Co. efféle

meg nem szünő nótáit, valóban nem fog szükölködni; később azonban alkalmasint rendre analysis alá veendjük azokat; midőn más részről szenvedelmeinek meg nem szünőleg hizelg, 's őt szánakozása tárgyául tűzi ki lankadásra nem forduló tágkebliséggel, míg elvégre ő saját sorsát türehetetlennek vélve, minden jobb tulajdonibul lépcsőnként kivetkezve, dolgozó, iparkodó, kitűrni tudó emberbül — 's ki az, ki ezen tulajdonok nélkül csak félig meddig is fentartatná mai időkben magát — lassanként elégedetlen, házsártos, minden rendnek megbontására hajlandó artefactum lesz, mellynek csak szabad cselekvés-kör (!!!) vezető és kanócz kell, mikép aztán a' legrejtettebb zugokban is elég világ legyen, mint az írva, t. i. bizonyos lapban írva és szív-ömledésileg jósolva van.

Mesterségesen fel van korbácsolva az alantibb osztály, 's némileg vérszemet kapott. Nem tört a' magasra csigázott szenvedelmének tüze ugyan még ki, hiszen az egész nem érett még, ámde jól el van vetve magva, 's csak a' gyermekeszü, ki a' veszély előtt behunyja szemét, vagy azon vak, ki látni nem bir vagy látni nem akar, tagadhatja, hogy valóban már jól elkészült a' forradalmi anyag, 's előbb gyuladásba lobbanhat az egész, mint akárki gondolhatná is, ha nem találtaik rögtön mód, a' szenvedelem és gyűlölet magvát kiirtani vagy legalább paralyzálni előbb, mintsem késő volna.

Ennek eszközlése azonban — felfogásom szerint — yankee szójárás szerint, csak egy kissé könnyebb, mint a' lehetetlen. 'S pedig, mert azok, kiken áll a' dolog — a' törvényhozás azon tagjait értem, kik valamint előmozdíthatnak, úgy hátráltathatnak is mindent — éppen azon arányban vonják reformatioi hajlandóságukat mind szűkebb szűkebb körbe, mint a' milly arányban tágabb 's tágabb körökbe otrombáskodnak némiek őket erővel léptetni akarni, mit, tekintsünk csak az országban szét, minden 24 óra

megczáfolhatlanul bizonyít, — 'S ugyanis azok, kiken forog a' dolog, azt hiszik, már jókorát tágitottak, 's ekkép köszönetet, hálát, vagy legalább egy kis méltánylatot ugyancsak érdemlettek volna, mit midőn nem találnak, sőt e' helyett gúnyt és kiméletlen követelést kénytelenek tapasztalni meg-nemszüinőleg, szinte megbánván az eddigit is, mind hideg-gebbek és tartózkodóbbak lesznek akármicsoda előmenetel iránt is. Ezen most a' tulbuzgó megijed — mi furcsa, mert hiszen csak saját szülöttje, és ekkép ráismerhetne — és nehogy hátralépés történjék, sem magát, sem azokat kikkel dolga van, sem az emberi természetet de legkisebbé sem ismervén, tág szíve sugtában, éppen úgy mint azon orvos — erről majd később — ki Morrisson lapdacsáival, mint a' német mondja, fűbe haraptatá betegét, duflázza — huszárosan a' kettőztetni helyett — a' dosist, szúr, virgáz, gyanúsít, lealacsonít 'sat. Milly felette mély bölcseségű eszköz-lésre azonban sem a' kedv, sem az engedési hajlam természetesen — noha ő ezen igen bámul — nem igen javul, nem igen nő, sőt olly ingerültségre és ellentállásra bősziül a' test, vagy inkább az érintett „testület“, mikép a' nemzeti gyógyászoknak nem marad egyéb hátra — mivel éppen nem vagy igen is későn jut eszükbe, hogy a' fenforgó esetben egyedül számítás és nyájas rábeszélés vezethet célhoz, és nem dögönyözés; vagy franczhoni (!) példabeszéd szerint, nem tudják, hogy több legyen foghatni mézzel mint eczettel — nem marad nekik egyéb hátra, mint triplázni a' dosist, t. i. dörögni és menykövezni, mitül azonban az illetettek éppen nem ijednek meg, mert hiszen nem mindenkinek haragja peleusi harag; de annyira megbicsakolják magokat, hogy akárki ellen, bármi kis javítást tanácslana is — mert vak makacsságra ingerlett szenvedélyeiknél fogva az egész előmeneteli osztályt mind egy fazékba vetik, mellyben szívesen en compagnie mind megfőznék — minden okoskodás helyett ezen argumentumokkal állnak elé: „s éppen azért

se, 's töletek bár a' legjobbat se"; 's aztán boldoguljon velök valaki, pedig tisztelet, becsület, de igazság is, már ennyire jutottunk.

Több évvel ezelőtt bizonyos orvos bizonyos nyavalygónak egy napra 20 darab morissonféle lapdacsot rendelt. A' beteg erre rosszabbul lesz; fogja az orvos, és 40 darabot ir, mire még rosszabbul érzi magát a' szenvedő; de fogja az orvos, és 80-at administrál, míg a' szegény beteg mindinkább sínlik; köpi most markát a' Hipocrat, és 160 darabot töm a' már haldoklóba 'sat. Az ex profundis izetlen éneke után, mivel a' szegény beteg egészen ki, azaz: a' világbul kigyógyult, jury elébe kerül a' dolog, 's mert A esküszik, hogy naponta 320 darabot nyelt, B pedig szinte esküszik, miszerint 740-et evett, és bő beszéde által mind a' kettő bizonyítja, hogy él, 's tüdeje 'sat. mennyire jó; nemcsak feloldoztatik a' doctor, de szinte öngyilkosnak színébe állítatik a' megholt, miért nem vevé egyszerre és rögtön be az igazi dosist.

Igy állunk mi nemzetünk néhány protomedicusaival. Minél nagyobb ingerültségbe jönnek azok, kiken leginkább fordul a' dolog, annál több piszkot és sárt hajítanak rájuk, és végre — mint az érintett esetnél — majd azok fognak általok bölcs sikerletük megrontóinak állítatni — fogja-e ezt azonban valaki az ő pártukon kívül hinni, vagy nem, az más kérdés — kik kontárkodásaiknak utját állni bátorkodának, azaz: kik ellenük szóltak és irtak, és ekkép hátráltatták, nehogy mérgük egész dosisát a' szavak dagályitul szédelgő magyarral egyszerre bekapassák. — Miután azonban az egész dosist csakugyan le nem nyelte, 's mind nagyobb 's nagyobb ingerültségbe 's lobba jó, bizodalját az illetőkhez pedig ugy annyira elveszté, mikép többé egy labdacsukat sem nyeli el, bármilly szépen volna is kitálalva vagy megaranyozva, ugyan mire fognak ők ezen előttük váratlan és borzasztó, sőt mennyekbe kiáltó esetben vete-

medni? Valóban lehetetlen a' kimenetelen kíváncsinak nem lenni! Tán csak nem fogják a' dosist quadruplázni akarni, mert hiszen eddigi argumentumaik, 's kivált de facto tetteik után alig fognak erősb és meggyőzésre alkalmasb indító-okokat már lelhetni, hahogy azon sokszor variált thema szerint „segítsetek magatokon, majd segít isten“ a' csépeket és kaszákat nem hozzák szerencsésen valami jótékony kis mozgásba. Ámde illyest bizonyosan senki nem akar, illyest nem szabad feltenni, csakhogy igen sokszor történik az, mit az ember nem akar 's fel nem tesz; mihezképest látván, hogy a' korbácsolási módszer a' kívánnak éppen ellenkezőjét szüli, nem marad a' vezéreknek egyéb hátra, hahogy minden hasznos eredmény nélkül pusztá declamatiokban és lamentatiokban nem akarják kimeríteni erejüket, mint nagy dicsőségen bekanyarítani, t. i. felhagyni, feltéve hogy erre elég erkölcsi erővel birnak, minthogy a' gyengébül a' legkisebb indignatio is kiforrtyan a' quadrupla dosissal, és főtül talpig a' systemát megváltoztatni, mi felette üdvös lesz, csak haszna is legyen, adja az ég. — A' legfelszínesb lélektani ismeret szerint hihető-e azonban, hogy most, miután számtalan tapintatlanságoknál fogva az engedésre mindinkább olvadozó vagy legalább higgadt vérű tanácskozásra mindinkább hajló kedélyek legelsőben is felriasztva, nyugtalanítva, és aztán meg nem szünő erőltetések által lépcsőnként mind erősbben megbántva, megsértve lettek, 's végre a' leghatározottabb 's legmakacsabb ellentállásra dögönyöztettek, mikép most a' hajlam és tanácskozási kedv helyébe, szenvedély és vakság állott, kérdem : lehet-e az embernek némiekből soha nem változó természetéhez képest illy hangulati körülmények közt csak félig meddig is okosan remélni, hogy most néhány hónapok leforgása alatt — mert hiszen előttünk az országgyűlés — annyira lecsillapulna a' felhevült vér, mikép a' legnevetségesb önmystificatio nélkül csak legtávulabbrul is szabad volna azon életkérdések sikeres eldöntését várni,

miknek hova hamarábbi életbehozása nélkül, én legalább, honunk nemzeti és alkotmányos egy kissé derekabb kifejtésén tökéletesen kétségbe esem, 's teljes meggyőződéseim szerint hiszem, hogy ha azok most elmellőztetnek, és hosszú pórázra tűzetnek, a' magyarbul soha de soha semmi sem lesz.

És e' tekintetben, megvallom, nem csudálkozhatom eléggé, némiéknek naif felfogásán, mi tiszta szándékának és romlatlan gyermek kedélyének legbiztosb záloga. Ő ugyanis nem látszik felfogni, hogy az, ki meg nem szünőleg korbácsol, rendszerint nem szerez proselitákat, és ekkép a' korbácsnok kiállítási sikerrel nehezen fér meg az indítványozóval egy bőrben; miszerint valóban nem legroszabb időtöltés is őt néha bámészkodni látni, és aztán lamentálni, boszankodni és dörögni hallani, hogy azoknak, kiket meg nem szünőleg körmölt, nincs nagy bizodalmuk bársony talpacskájához, és őt inkább kerülik mint hozzá közelítnének, és indítványait inkább ellenzik, mintsem azokhoz járulnának. — Boldog és irigylésre méltó az illy magas és a' földi gyakorlat salakjaitul ment álmakban magát ringató, csakhogy meg nem szünőleg azon falusi uracs nevetséges állásába jő, ki mozsarak dörgései közt fogadá vadászatra jövő vendégit, 's aztán napestig durrogatott kányákra, ölyvekre, keselyűkre és efféle hiábavaló usurpatorokra, és elvégre nem tudta felfogni, nem tudta magának megmagyarázni, és mindegyre bámészkodott: ugyan miért nem várta őt ezen ártatlan kis előzmények után sem a' székestőn, sem az erdőben semmi is be. — 'S ha csak nevetséges volna efféle jelenet, ám hagyján; de mi a' következése illy majalisféle mély felfogásu eszközléseknek? Természetesen nem egyéb, mint hogy azok iránt is elszilajul az, kit rábeszélni és megnyerni kellene, kik kimélettel, tapintattal viseltettek iránta, és ekkép vele senki a' világon nem boldogulhat többé, és valljon a' felingerlett,

felbőszült szenvedélyektől vakká lett sokaság ugyan jobb-e, több-e vadállatnál?

Elmondtam én mind ezt már utolsó közleményemben. Haszna azonban általánosan nemcsak nem volt, sőt mind jobban felriasztá ezen tanok iskolája a' honnak minden szenvedélyit. 'S pedig nem egyedül az által — mert azzal nem elégedett meg — hogy mindegyre 's mind erősen bepiszolja és bemocskolja lapja által azon osztályt, melly nélkül bármilly gyűlöletes legyen is előtte, de egy lépést sem fog haladni, hahogy erőszakkal nem szándékozik minden formákon keresztül törni, vagy magasb jóllehet kézzelfogható hatalmakkal nem lép azon szép tirada szerint „nélkületek ha kell“ hazaboldogító tágkeblű, de annál szűkebb titku szövetségre, ámde ujságszerkesztéssel nem elégedék be, vagy inkább ezzel be nem érte, de az által füzé saját és övének halántéki körül a' repkényt, hogy vagy ő vagy övéi legfőbb és életbe leginkább vágó kérdéseinket meg nem fogható, vagy mi tagadás van benne, bizony szinte csak roszra magyarázható viszketeggel ugy annyira compromittáltak, mikép, de egyet sem véve ki, mind vagy dülőben van vagy már eldült.

Ha lapjánál marad, bármi czifrát, élest, hajborzasztót hoz is benne fel, bizony többé nem szólok, mert tán saját kis figyelmeztetésem után is, de okvetlen gróf Dessewffy Aurélnak talpra esett rectificatioi következtében, és azokéinak, kik szellemében dolgoztak és dolgoznak, elég éberré tétetett már nem egy, hogy a' szódagály, bármilly lamennais-i legyen is, sokszor nem több mint rosz ragály, a' sok plagiát pedig nemcsak nem saját főzés, de nem ritkán még valami megemésztett sem, és a' jó és ügyes kitálalás néha olly pecsenyét is izletessé tesz, mellytől az ember csömört vesz 'sat. Ehhezképest a' sokszor bolonddá tett közönség elvégre lassanként tán maga is levonta volna a' felhőkben uszók ábrándjait a' gyakorlat szántóföldjére, őket

pedig tán maga leszállítá vala Pegazusrul, mikép ha csak-
ugyan mindig nyargalni akarnak, valami más házi paripára
ültesse.

Miután azonban tettel, részint el nem sült de azért
megkisértett, részint felsőbb helyről megsemmített tettel kez-
dék előre elfoglalni a' hazának legnevezeteseb kérdéseit, és
ezeket ekkép mert nem birták keresztül vinni, tudja isten,
mennyi időre, tán örökre compromittáltak; most — azt hi-
szem — hallgatni éppen olly bűn volna, mint valóban meg-
bocsáthatlan bűn, fékezni nem tudó hiusági negédbül, vagy
megengedem, bármilly szent czélbul is egy időelőtti, helyen
küinti, körülmény elleni, és ekkép kivihetlen indítványt hal-
mozni a' másokra.

Azt mondják : mindent szabad művelni, mit hazafiui
kötelesség nem tilt, sőt tenni parancsol. És ez felette szép.
Ámde mi az, mit nem tilt, és az, mit tenni parancsol, hi-
szem minden felfogásban, minden egyénben más és más ár-
nyéklatban létezik ezen kötelességérzet? És ha ennél —
mert hiszen e' körül forog a' problema megoldása — hatá-
rozottabb cinosurát kitűzni nem vagyunk képesek, ugyan
nem sülyedünk-e, és nem sülyesztünk-e magunkkal másokat
is örökleg azon állásba, melyben volt azon bajnok, ki kö-
telességérzetében *et pour l' acquit de sa conscience*, akár-
hol és akár hányad magával lett volna is, mindenkor hajba
szállott az ellenséggel, 's ekkép nemcsak kudarczot vallott
rendszerint maga személyére is mindenütt, de mindig idő előtt
fellármázva az elleni tábort, még azok terveit is meghiusítá,
kik minden erőket összpontosítva és bevárva, egyesült erővel
szándoklottak lépni a diadal mezejére.

Én azt mondtam utolsó könyvemben, a' Pesti Hirlap szer-
kesztője és véleményétársai szinte minden elveivel kezét fogok,
csak modorját tartom kárhozasosnak. Erre egy részről ilyféle
válaszolatot : hála az égnek (!?) hogy az elvekben — a'
szinte kihagyatott — egyet értek, 's csak a' modor ellen

van kifogásom; más részről pedig — a' szinte hasonlólag kihagyatván, vagy észre nem vétetvén, vagy máskép magyaráztatván, — viszont az állítatott : hogy hibás mezőre léptem légyen, mert átellenesemnek nemcsak modora volna czéltul távolító, de főkép elveiben lagpangna méreg.

Most miután utolsó közlésem óta jó, vagy helyesebben mondva, hosszú idő pergett le — jónak nem tarthatni, mert nálunk, kiknek pillanatai oly drágák, azon időt, mely oly kevés haszonnal ment veszendőbe, inkább károsnak lehetne nevezni — miután mondom hosszú idő pergett le, és ekkép elég alkalmam volt magammal számot vetni, csakugyan megint a' régi eredményre jövök és szinte megint csak azt mondom, mit mondtam, hogy t. i. N. N. urnak és társainak szinte minden elveivel — tehát csak keveseket kivéve — kezet fogok, ámde modorját oly felszinesnek, oly tapintat nélkülinek, oly annyira czéltul vezetőnek, és ekkép bizonyosan mindent megrontónak tartom, mikép alig hiszek többé oly combinatiót lehetségesnek, melyhez képest vele 's embereivel egy hajóban lehetne evezni, és itt egyenesen és minden tétova nélkül őt és iskoláját vádolom — jóllehet sem őt sem pártját egy cseppet sem gyűlölöm, csakhogy az egyetemes hazát még sokkal jobban szeretem — miszerint tulhevüknél fogva ők hajtották mozdulatlanságra, csontmerevedtségre a' hont, és ekkép nekik köszönhetjük, és őket illeti a köz hála, ha elmulasztások által ismétli tespedésbe és innen végvonaglatba sülyed a' hon.

Általjánosat azonban felette sokat hoztunk már elé, és reméltük : nem lesz szükséges az i-re a' pontot is rányomni, mikép megértsenek; miután azonban meg nem értettek; vagy — prókátorosan azt állítván, nem hoztunk elégséges próbákat fel — megérteni nem akartak, elvégre

szükséges, bár pedantsággal vádoltassunk is, mi bizonyosan megtörténhetik, kivált azok által, kik a felszinnel is beérik, 's bár mennyi általános mondani valónk legyen is még, szükséges mondom, helyenként részletekbe is ereszkednünk egy kissé.

III.

Néhány kevés hónap leforgása alatt, és alkalmasint egyedül annak megismerésénél fogva (?) hogy Magyarország pillanatai drágák, különös éberségre hevült az említett párt. És ezt nem eléggé dicsérhetni, mert midőn a' pillanatok drágák, nemcsak lézengni nem szabad, sőt kiállni a' gátra, és kettőztetett erővel munkálni vagy munkára készülni — mi közt, közbevetőleg legyen figyelmeztetve, vajmi nagy a' különbség — hazafiui kötelesség. Ez ellen tehát részemről nemcsak legkisebb kifogás nincs, de van mellette tökéletes elvrokonság, egyetértés.

Egyik hőse ezen pártnak — és bizony elfelejtém, ha csakugyan volt valami logika e kitalálásokban, milly logika- és időszakokként tétettek vagy törtek ki a' számtalan indítványok és a' de facto lépések; mi, azt hiszem, egyéb-iránt mindegy és a' dolog érdekéhez nem tartozik — az egyik, mert tán ezen képhez áll a legközelebb, mindenek előtt megilletődvén a' vizsgálat alatt levő vádlottak sorsán, a' bünvizsgálati eljárásban javasol javítást, és rögtön ténnyt is akar az ige helyébe állítani. — A másik argant-lámpájától kezdve, magán keresztül, mindenben és mindennap tapasztalván, hogy az, minek elég tág alapja nincs — az t. i. minek a' feje igen is nagy, talpazata viszont igen is piczi — nemcsak ingadoz mindig, sőt könnyen fel is for-

dul, a voksoknak többekre ruházását sürgeti. — A' harmadik, mert látja, milly vásárlékonyak, vagy mennyire váltak kká a' szegény nemesek, és igen bölcsen sejt-vén, hogy éppen azok, kik őt felemelék egykor, más alkalommal őt szinte éppen oly hamar ismét le is tehetnék, sőt el is ejthetnék, és ezért rá nézve immár sürgősségtelenné, és ekkép (!) a' köz álladalmat tekintve, károsokká, veszélyt hozókká váltak, bicsakos és rovásos tisztujtást proponál. — A' negyedik elsülyedvén a' szabad országot saraiban, és ebből észrevévén, hogy a' sárban kelepcézett egyén valamint nemzet, nemcsak nem szabad, de a' szabadságnak legnevetségesb torzképe, és e felett éppen járó-keelő ember levén, jó utak után sovárogoz, és e' cél elérése végett a' nemességnek a' dologhoz azáltal hozzájárulását hozza szőnyegre, miképi bizonyos hazai köz pénzszekevények alapítassanak, mellyekbe mindenki köteles legyen fizetni, 's mellyekből utak, hidak, vizcsatornák 'sat. lépjenek létre és tartassanak fen. — Az ötödik igazságszereteténél, vagy a' vagyonosok elleni gyűlöleténél fogva — mi többszer, mint az ember gondolná, ugyanazon egy — természetelleninek látja: miért fizessen csak egyik és nem a' másik is, és miért fizessen éppen az semmit, ki többet eszik, vagy legalább többet ehetik, mint az, ki csak akkor ehetik, ha dolgozik, a' nemességnek a' házi adóhozi járulását ajánlja; 's miután — köztünk maradjon a szó — ő maga vagy semmit vagy igen keveset fizetne hozzá, és e' keveset más uton minden esetre bőven kipótolná — és ez volna azon kérdés, melly legnagyobb nyughatlanságba és ebből eredő kapkodásokra hozná a' nagyságost, méltóságost és kegyelmest, mi magában is jó tréfa volna, és egy uttal ez osztályt legkönnyebben lehetne e' kérdés erőltetése által köz utálat tárgyává tenni az egésznek nagy hasznára (!!!) — miután ez így van és nincs másképp, valóban különös önmeztagadással és csak szeretetet lehelő lelkesedéssel, főbb foglalatos-

ságul, e' kérdés keresztülvitelét tüzi ki magának. — A' hatodik meggyőződés, I. Károl, XVI. Lajos, M. Rolland 's számnélküliek, sőt magának Krisztus urunk sorsának dacára, hogy a' nyilvánosság minden igazságtalanság ellen ugyancsak biztos szer, 's nem fogván fel, hogy fanatizmus, bár a' vallás köntösét vonja magára, bár a' liberalizmus sapkáját nyomja fejébe, csak szinte azt, t. i. csak mindig igazságtalant, sőt hajborzasztót és szívkokoztatót szül, mindenben rögtön lehető legnagyobb nyilvánosságot sürget; a' kis gyűlések helyébe mindig köz gyűléseket ohajt 'sat. — A' hetedik tapasztalván, miszerint a' dolgos méh más kasában nem dolgozik, de belőle csak rabol, dolgozni pedig csak magáéban szeret, a' föld felszabadításában, t. i. a' szabad földben, lát Magyarország népeire nézve üdvöt, és ekkép az ősiség eltörlése és a' robot megszüntetése körül buzog. — A' nyolczadik látván, milly sokszor ázik meg és rothad el a' még meg nem dézmált és kilenczedelt gabna és sejtven, milly keserű lehet, a' nagyobb szorgalomért ugy szólván büntettetni, a' dözma és kilenczed elengedése vagy elvétele mellett vív; és így tovább szinte in infinitum, miknek egy részét azonban alkalmasint még felhozni és fejtegetni leend szerencsénk. (!?)

Ámde mi kárhozatos van mind ezekben, kivált ha az indító okok tisztasága nem vétetik olly igen kényes és szörzálhasogató vizsgálatba, de egyedül a' czél, a' nemes czél tartatik szem előtt? Én mind ezekben, mi az elveket illeti, nemcsak legkisebb kárhozatot nem látok, sőt azt hiszem, okvetlen kénytelenek minden becsületes kebelben őszinte sympathiát gerjeszteni. Mert ugyan ki volna, ki azon szívtelen bánásmódtul fel ne borzadna, melly szerint honunkban, számnélküli gyűlöletes és a' jobb embert sértő eljárások mellett, nem egy ártatlan békóztatik vad állatként havakig, és mi több, vizsgálatlanul? Azt hiszem: senki, megrogzött tömlöcztartón és örült-házba való rabulistán kívül.

— Ki az, ki vérétül, hazafiátul meg akarná tagadni a polgárisodás mezejére mindinkább lépett, mellyen ő sem állott mindig, és mi neki is vajmi édesen esett, és mellyen sokáig már többé bizony nem állhat, ha másokat magához fel nem emel? Azt hiszem : csak az énes, vagy az orránál tovább nem látó. — Ki továbbá az, ki ne szégyenlené és mély buba ne esnék, midőn látni kénytelen, milly undok dobraverési portékára süllyedt nem egy földije, és milly vész fenyegeti az emberi legszebb intézményeket, ha azok idő és ok szerint salakjaikból ki nem tisztítatnak? Azt hiszem : senki a' világon, a' cortes-vezéreken és embertársaiakat kinyomandó és aztán félrehajítandó czitromként használókon kívül. — És ki az, ki nyilvánosan ne érezné, hogy biztos közlekedés nélküli országban, mint holt testben, inkább csak teng és hervadoz az ember, mintsem hogy élne és virulhatna? Azt hiszem : senki, magát Verbőczyt sem véve ki, feltéve, ha csak egyszer ült volna gőzkocsin, vagy csak egyszer ment volna is át a' menais-i hidon; ha tán azok nem, kik azon mondás szerint : plus royaliste que le roi même, még Verbőczynél is verbőczyebbek. — Hát ki az, ki látván, milly nyomorult képet mutat szegény anyaföldje, 's pedig nyolczszáz évi constitutio után — oh milly keserű satyra! — alig különbet, 's tán ollyast sem, mint a' fényes (?) porta; és érezvén, mi teljességgel lehetlen az, hogy alacsony állásából valaha kiemelkedhessék, mielőtt e' kis szóalkatnak ; „ki kedvezéssel bír, terhet is viseljen“ gyakorlatához egy kissé közelebbre nem jut; és tapasztalván, mennyire tehetősök 's boldogabbak azon külhoniak, kik a' 'do ut des' elve szerint, nincsenek nagyobbakban s úgy egymástul elszigetelve, mint mi legközelebbi érdekeinkben; és kiszámítván, mikép a' gazdagulás kutfejét akár a' lehető legnagyobb számra, akár egyesekre is csak úgy lehet megnyitni biztos, tartós és bő forrásilag, ha annak megnyitásához tehetsége szerint mindenki járul, midőn az,

mit egyik a' másik kirekesztésével, sőt ellenére nyer, aránylag felette bizonytalan és ephemer kincs; és sejtven végre, hogy ha van e' földön édenihez közelebb álló élvezet, az egyedül a' maga magát emelő és feldicsőítő nemzet nemes küzdelmiben 's nyert babériban létezik; ki az, kérdem, ki mind ezeket látja, érzi, tapasztalja, kiszámolja, és lelke legbelsejében sejt, ki ne szeretne, ki ne sóvárogna bármilly szerény körülményben, inkább teljesíteni honában a' dolgos méh tisztét, mintsem bár a' legnagyobb kincsek közt de csak távulról is viselni a' gyáva herének szerepét; és ekkép kérdem, ki az, ki ne volna kész mindenhez járulni, mi a' köz gazdagságot, és ekkép a' hon hatalmát és a' nemzet dicsőségét magasbra emelné? Valóban azt hiszem: a' vakon, minden érzék, tapasztalás, számolási tehetség 's magasb felfogás nélkülön kívül senki. — És ki az, ki a' felszabadított emberi észnek az által, hogy gondolkoznia ezen-tul nem bűn, csak eddigi csudálatos működéseit is kíséri, jöllehet aránylag nem oly hosszú ideje, mióta az értelem bilincsei ketté törettek; ki az, ki az emberi lélek halhatatlanságában, vagy más szavakkal: az emberi nemnek előmenetében bizik, ki örömittasan ne üdvözlene mindent, mi az emberben levő isteni szikra kifejtésére szolgál, és mi a' zordon sötétség helyébe éltető világot állít? Senki, az emberdenevéreken és az emberbaglyokon kívül, kik csak a' hómályt, a' prédát és saját magukat szeretik. — Hát ki az, ki saját magának legnagyobb kárára, az emberi szorgalom legdúsabb következésü alapját, a' teljes biztosságu földbirtokot felebarátjátul megtagadhatná? Egyedül, ki sem lelki- sem anyagilag nem sejt, milly meg nem szünő kéj, biztos sajátón fáradhatni feleség, és családért, 's nem tudja, hogy illy munka közt ébredneznek és szilárdulnak azon polgári erények leginkább, mellyek híja miatt olly kevés nép virulhat nemzetté, és olly sok fiatal nép sülyed legkisebb férhusodás nélkül közvetlen agg korra. — Végre ki az, ki

ne volna hajlandó a dézma, kilenczed, robot és efféle zsibbadékok átváltoztatását eszközteni hova hamarább? Bizony csak az, ki vagy nem tudja kiszámolni, milly temérdek kiállító tehetség, mennyi már megnyert gyümölcs vész illyféle feudális maradványok által el, vagy ki nem bírja felfogni, mikép lehetne illy káros rendszert mind a' két rész hasznára célszerűbbel váltani fel, vagy végre ki egyszerűn azért, „mert” nem akar a' feudum fényköréből (!) kilépni, és annak bilincseiből másokat kibocsátani 'stb. — Mind ezekben tehát, mi az elveket illeti, nemcsak legkisebb kárhozatos nincs, sőt ezek egyenesen ollyasok, mik minden becsületes és józan kebelben okvetlen kénytelenek legőszintébb sympathiát gerjeszteni.

De ha állításom szerint ezen célok elérése ellen se nekem, se egy igazságos és józan embernek sem lehet kifogása, ugyan mikép gáncsolhatom éppen én azokat, kik elveim szerint cselekednek, 's mi több, némieken úgy szólnán egyenesen csak példám után járnak; s ugyan nem legnagyobb következtelenség-e a jót egyszersmind károsnak is állítani, és azt ma kárhoztatni, mi tegnap jónak látszott s dicséretetett, s valljon nem lappang-e mind ezekben azon igen közönséges emberi gyengeség, melly szerint csak felette kevés emelkedik koporsóig mind magasbra, de életének bizonyos pontján általjánosan a' legnagyobb szám meg szokott állapotni, mellyen túl aztán nemcsak nem kíséri az emberi mozgalmakat többé, hanem még azok ellen is szegül és ragaszkodik, mellyeknek eszközlője ő vala; és nem lappang-e ezekben még tán azon gyengeség is, mellynél fogva legtöbb csak azt tartja helyesnek, csak azt pártolja, mi közvetlen ő kebelében foganzott, 's ehhezképest mindent gyanusit, mindent ellenez, mi nem az ő szülöttje.

Már mennyire helyes, mennyire helytelen rám alkalmazva e' megjegyzés, melly már több ízben tétetett, és még annyszor a' hányszor fog tétetni, nincs kérdés, nem

az én ítéletem körébe tartozik, hanem másokéba, mert hiszen ki ismeri egészen magát? Annyi azonban bizonyos, hogy én, mennyire én értem a' dolgot, és azt honunk máj körülményeire alkalmazni vagyok képes — jól, rosszul-e, ítéljen a' község — meg nem foghatom, de semmi mód magamnak meg nem tudom magyarázni azon vaksághoz hasonló felszínséget, mellyhez képest annyi, máskép meglehetős sőt jó velő nem akarja vagy nem bírja átlátni, hogy jóllehet a' dolog, a' vágy csak egy, azért még sem egy, ki, mikor és mikép szól vagy tesz valamit, hanem egyedül e' körül forog a siker, 's pedig nincs máskép; 's ugyanis gyakorlatilag véve, sehol a' világon, és annál inkább Magyarországon, hol a' legtöbb eszmék olly homályosak, olly ferdek még, éppen nem egyenlő, ki mit szól és ki mit tesz, hanem például Pálnak sok ollyast szabad mondani, miről Péternek hallgatni kell, 's Pál jó sikerrel ollyast is tehet, miért Péternek körmére ütnek, 's pedig természetesen; mert hol Cicero pro domo sua bujik ki, vagy valami más szeg, vagy ezeknek csak szaga is — és ez a' legczifrább és legvastagabb szódagálybul, valamint a' legfényesbnek látszó tettbul is kitünik, jóllehet sokszor ártatlanul — ott nem hisznek az embernek. Nemzeti felüdülésünket tekintve — mi azonban többé kevesebbé mindenüvé illik — szintugy az, mi köztünk csak kevéssel ezelőtt hasznos sőt szükséges volt, ma már nemcsak nem szükséges, sőt felette káros is lehet, 's pedig azért lehet, mert azelőtt mély álomba feküdt, most ellenben tuléberségre hevül mindinkább a' magyar, mig végre, legnagyobb különbség van könyv, hirlap és inditvány közt, mert hatása egészen különböző, 's különböző pedig azért, mert midőn a' könyv bármilly varázsszal járjon is, csak hosszabb időközökben működik, és a' közönségnek ekkép időt hágy, magát kipihenni, 's ugy szólván kifujni, s megint magához s eszéhez jőni, addig a' hirlap egy huzoniban és lankadásra nem térőleg tartja kivált

a felszinesb olvasót, melly a nagyobb rész, fogva, és ekkép ha meg nem szünő bökdösésre és felingerlésre használtatik, könnyen sőt okvetlen gyuladásba hoz, az inditvány pedig egyenesen torkon ragadja az eléggé el nem készültet, a' magával még tusában levőt, és ekkép ha időelőtti és tapintatlan, természet szerint éppen oly ellenhatást szül, mint például a' legszegényebb koldus is védelmezné magát, 's pedig kézzel lábbal, hahogy bármilly tiszta jószívüségéből is egyszerre 20 mázsa aranyajándékkal akarnák megterhelni hátát.

Tudom, sokan szörszálhasogatást, kicsinkedési negédet, egyedül pedantismust látnak ezen különböztetésekben, és nagy bölcsen vagy inkább hetykén felkiáltanak: „ki győzne mind ezekre szűkkeblüleg felvigyázni, ha nemesb lelkesedésénél fogva éppen a' haza jólétéért vivni buzog.“ De hiszen éppen az a' baj, hogy olly kevés győz mind arra kellőleg felvigyázni, mi nélkül a' legszebb lelkesedés de egy verebet sem bir fogni, és annál kevesebbé „egy majd már eldült nemzetet újra lábra állítani!“ Vagy tán olly könnyü műtétel ez, hogy itt a' pusztá akarás, és ugy szólván a' vacatiora visszatért „lelkesnek“ bölcsesége már elég biztos mages? Nem! Valóban nemcsak nem könnyü műtétel ez, de a politikai tudomány általjános mély bonyodalmit Magyarország tenger szövevényü körülményeire alkalmazva, a' lehető legsúlyosb műtétel biz az, ha t. i. — és e körül forog a' kérdés — sikert ohajtunk 's azon közönséges vigasztalódással be nem érjük, hogy tettünk, mit tehattunk, hiszen mindenki elsütötte pistolyát, 's aztán tudja isten, de bizony kudarczot vallottunk, melly nyomorult szappanynyal megmosván kezét, még mai időben is nem egy magyar politikai bajnok éldeli szive tisztaságát, de kérdem, a' nagy községnek, a' hazának mi hasznára?

Hitel czimü munkámban ugyan nem voltam-e általán véve sokkal kiméletlenebb és sértőbb, mint valának például Gustermann és Piringer az ő munkáikban? Bizony azt hi-

szem: a sokkal durvább, a sokkal faragatlanabb én valék. Hasonlitsuk csak — de hideg vérrel — az ő munkáikat az enyimmel össze, és azt fogjuk találni, én valék a nagyobb bűnös. 'S most nézzük az eredményeket, 's aztán magyarázzuk meg magunknak, mi okbul nem volt a két elsőnek nemcsak legkisebb sikere is, sőt miért szült ellenhatást, és miért lett Gustermann és Piringer a magyar előtt úgy szólván a legnagyobb ellenérzés tárgya; midőn egy kis elégetési és némi kis mormolási intermezzok után, szinte csutkástul, szőröstül, bőröstül, körmöstül 's majdnem tulajságig átszivárgott a nagyobb rész vérébe Hitelem, szegény fejem pedig olly magasra emeltetett kivált azon veszedelmes jó barátok által, kiknek azóta felnyiltak szemeik, hála isten! mikép valóban ha nem lettem volna a' körül éber, miszerint oly magasságra, hová nem saját tulajdon és érdem, de egyedül az ideg-gyengének heve emelt, nem szabad in persona lépni, bármily lelkesedéssel vonják is a' jó szíviiek az embert 'in effigie' fel; bizony mondom, tán szegény fejem is elszédül. S mi volt ennek oka? Egyedül az — mert hiszen mind kettőnek munkája bizonyosan sokkal jelesb, mint enyim — hogy Gustermann és Piringert olvasván, felpattogott a' magyar: „német mikép merné gyalázni őt,“ s azon gyanura jött: „ezt nem magok szándékokbul tevék, hanem parancsbul;“ a' Hitelt tartva viszont kezeiben, lelke belsejében érezvén, hogy tiszta szándék és nem parancs iratá a könyvet, oly boszankodással löké el azt, mint mikor rokonunkra neheztelünk, hahogy hibáinkat tárja fel. Tegyük például Hitelem czimlapjára is Gustermann vagy Piringer nevét, és azt gondoljuk lesz jótékony hatása? Bizonyosan nem; valamint ujabb időkben Dr. Wildner munkája sem tett előmeneteli tekintetben nagy hasznót, sőt nagy kárt okozott, mert, visszahatást kénytelen szülni, és pedig legfőkép azért, mert ő mondta a mit mondott, t. i. ő, ki sem magyar sem nagybirtoku, holott annyi jeles, annyi igaz van

munkájában, mikép — némi keveseket kivéve, miket bírálói egyébiránt készakarva elferdítettek — nem átalnám tüstént rá-írni nevemet; 's tudom, ha én irom magyarul, bár nem oly helyesen — jóllehet most megint a' nagyon felemelés után sok alkalmasint egyensúlyom helyreállítása végett — tán igen is alanttra ültet — 's tudom, az érintett könyvnek minden állításában ha nem is legmélyebb felfogást, bizony csak jó szándékot látnak; midőn Wildner tanár ur ellen olly bizalmatlansággal vannak legtöbben, mint azok iránt szokott viseltetni a' magyar ember, kik őt — magyarosan mondva — szép szavakkal lóvá tenni, és aztán szép ügyesen megnyergelni készülnek.

Nemcsak a' politika szövevényes mezején, de a' legmindennapibb események közt is szükséges azon józan, vagy nem bánom, azon szerencsés tapintat — hahogy sikert akarunk és az expectoratiók nagy éldeletével (!) nem elégszünk be, mikkel azonban felette sok nagy 'ember' már untig beelégszik — melly tapintatnál fogva Pál tán sikeresen szólhat és működhetik ott, hol Péter csak gyalázatot sőt kudarczot fog vallani.

A' magyarnak például szabad a' magyart kaczagni, a' pestinek szabad a pesti port gyalázni, sőt ez még kötelessége is, ha jótékony crisisre illy edzés szükséges; valamint nemcsak szabad, de tiszte minden testületi tagnak, mint például ezredi, vármegyei tisztnek kiméletlenül kikelni testülete ellen, ha ez mócskot szenved magán; mint viszont éppen nem következetlen az, ki magyar levén kaczag a' magyaron, de nem szenved, hogy német is kaczagja őt; ki pesti lakos, gyalázza az ottani rondaságot, de nem türi, hogy az is gyalázza azt, ki oda évenként csak huszonnégy órára jő, azt tán nevelendő; ki katona, gyalázza ezredét; ki vármegyei tiszt, gyalázza vármegyéjét, míg salakjaibul kitisztulni nem vesz magán erőt, de indignatioval löki és bünteti azon kontárt, ki — noha más testületű — gyalázza

amannak felebelieit, sőt e' gyalázásban még verseng is amazzal.

E' tárgy körül vajmi hibásak voltak honunkban az eszmék csak kevéssel ezelőtt, és sok magyar, sok vármegyei a' palástolást hitte minden szégyen ellen legjobb gyógyszernek, egyenesen mintha a' rossz szag elkerülése végett czélszerűbb lenne a' dögnök takargatása, mint annak kilökése. Itt is azonban tulmentek, mint sok másban, némellyek a' józan határ vonalán, és a' helyett, hogy most, miután kiki lát, ki látni akar, mindenkinek ön discretiojára bízta volna a' saját küszöb előtti sepergetést, és magukét, tisztogatják vala mindenek előtt, hol — mint mondják, és mi'igen elhisszük — elég a' tennivaló, e' helyett affectálva, fészük mennyire volna tiszta, más fészkek kitisztítása körül mutatnak különös lelkesedést, vagy inkább viszketeget, és nincs piszok, nincs undokság, mellyet napvilágra ne hoznának, bár mennyire törekednének is az illetettek mocskos paplanaikat családi körükben mosogatni. És innen aztán a' természetes visszahatás. — De még egy eset:

Hozta volna a' budapesti álló híd kérdését szőnyegre valaki más, mint olly színű mint én, például szinte Wildner tanár ur, vagy valaki nagy hivatali, kiben több számítási tehetséget, több mélységet tett vala fel a' község mint bennem, körül sok azt vélte, sokat akar a' hiu szarka 'sat. és azt hisszük: életbe lépett vala azon törvény, melly a' magyar nemességet fizetésre itéli, 's melly ítélet, ha józanul tovább terjed: dicső férfiuságra; ha pedig egy aránylag nyomorult híd szűk körében megállapodik: disztelen, t. i. a' fukar egoistának halálára itéli a' magyart? Bizony tán nem lépett volna életbe!

Száz illy példát hozhatni elő az életből, mely megczáfolhatlanul bizonyítja, hogy a' legsimább politikai pályán is csak úgy haladhatni sikerrel, ha össze nem kevertetnek a' szerepek, és annál kevesebbé haladhatni a' magyar politi-

kai élet felette göröngyös és felette egybebonyolodott utain de csak egy hüvelyknyit is, ha erre lehető legnagyobb figyelem, nincs mit, úgy hiszem, senki nem tagadhat kevésbé, mint kik a' vármegyei számtalan manoeuvrek tébolydáiban jártasak, jóllehet nem egy az e' mezőn legjártasabbak közül látszik ezt tagadni akarni, mert hiszen szüntelen azt hordja ajkai közt: „éljen az elv és vesszen a modor“, mi egyébiránt — tisztelet, becsület, de igazság is — szinte nem egyéb, mint manoeuvre, csak hogy nem sokkal ügyesb, mint a török nebojsze — ne félj, nincs rossz célom — mellyel az Islam könnyebben remél férhetni céljához, azaz: kijeleltjének gallérjához.

Nem hevesb tekintetet érdemel azonban az is, mint most érintők, mikor mondatik és tétetik valami, és ez mi módon hozatik szőnyegre, úgy hogy nyerendő siker végett — és itt nem személyes, de a' köz sikerrül és köz haszonrul van szó — a' politikai tudománynak — ha így mondhatni — katekizmusá három főszabályon alapul: ki mit mond és ki mit tesz, az időt ehhez mikép választja, és a' végbevitelre mily módokhoz nyul; melly három szabályt ki mélyebben fogja fel, annál kevesebb kárt okoz, és annál több hasznot hajt 's viszont; vagy más szavakkal: minél jobban ismeri valaki saját magát és azokat, kikkel dolga van; minél világosban lát az időnek szövevényein keresztül, 's minél élesb tapintattal bír az igen is kevés és igen is sok közti utat találni fel, és okszerinti modor szerint haladni, annál több hasznosnak fog lenni szerzője és viszont.

m E 74

145

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DB
933
.3
S8A575
1860

Széchenyi, István
Töredék gróf Széchenyi
István kiadatlan irataiból

